

Žive naj vsi narodi,
ki dan dočakat hrepene,
da, koder sonce hodi,
ne bo pod njim *sužnje glave*. (p. a.)

Bolje (med)narodnega in človečanskega programa tudi danes ni mogoče opredeliti. Zato ostanimo kar pri pesnikovi viziji kot vodilu na poti v prihodnost, saj nas je le-ta tudi doslej osrčevala, da smo lahko premagovali »časov sile«.

VANEK ŠIFTAR

Že pred koncem vojne je nastala materialna osnova za razvoj samoupravljanja

Ne nameravam posebej braniti naslova, ki morda res preobširno napoveduje pomembna vprašanja našega posvetovanja. Vsekakor pa vztrajam pri njem, da vzpodbuja k nadaljnjemu razpravljanju. Večkrat omenjam Kardelja in naj še sedaj spomnim, da je v Dubrovniku opozoril sodelujoče, da samoupravljanje ni nekak naš jugoslovanski izum, ampak delavsko gibanje v zgodovinskem razvoju. Tako nekako je dejal in to misel še večkrat po analizi družbenega razvoja tudi ponovil.

Večkrat in tudi v tem sestavku sem se ustavil: kateri elementi karakterizirajo našo narodnoosvobodilno gibanje kot socialistično revolucijo? Ali se je med NOG razvijalo samoupravljanje? To me je posebej okupiralo pri raziskavi: Delavsko soodločanje in upravljanje v industrijskih podjetjih (od ideje do leta 1950). Vsekakor je eden bistvenih elementov vodilna vloga delavskega razreda in seveda nova ljudska oblast, ki pa se brez elementov samoupravljanja ne more uresničevati. Zastavljeno vprašanje, ali bom idejo samoupravljanja iskal tudi pri dr. Gosarju, moram odgovoriti nekoliko obširneje. Misel in idejo ter sploh razvoj samoupravljanja v raznih oblikah sem in seveda bom poskušal slediti pri vseh, ki so se s tem ukvarjali. Tako sem jo iskal in sledil zamislil in poskusom uveljavitve samoupravljanja od *Moorove Utopije* pa nekako do našega časa. Tudi Gosarja se ni treba izogibati s kritičnim odnosom. Povsod, kjer sem zasledil določeno uresničitev delavskega upravljanja: od pariške komune do Idrije leta 1848 in 1918, nisem nikjer zasledil, da bi se delavci spraševali, kateremu sindikatu ali organizaciji kdo pripada (razen pri izbiri vodstev). Uresničevali so svoj razredni delavski interes, ko so prevzeli organizacijo v kateri so delali, in le z oboroženo vojaško silo so jim lahko odvzeli upravljanje v Idriji, Podrožci in še mnogokje tudi v našem času.

Drugo vprašanje je s področja razrednega. V sestavku sem opozoril tudi na to; res pa je, kot pravi France, da tega ni mogel, verjetno utegniti, prebrati. Verjetno sem nekam preobširen s sestavkom. Začel sem nekako s SNOO, ki se je kot Vrhovni plenum OF konstituiral v predstavnika slovenske narodne suverenosti v tistem času in tedanjih pogojih ter je z normativnimi akti uredil in urejal nekaj pomembnih vprašanj, ki so dajala narodnoosvobodilnemu gibanju značaj socialistične revolucije. Zdi se, da kaj pogostoma pozabljamo na značilnost našega narodnoosvobodilnega gibanja: pravno urejanje in usmerjanje gibanja v njegovem razvoju (npr. zakonitost). Sprejete normativne akte je potrdil Kočevski zbor, AVNOJ in kasneje tudi ljudska skupščina, kar jim daje tudi značaj temeljev nove Jugoslavije. Značilno je tudi, da je pravo (zvezno) »raslo« s federacijo od spodaj navzgor.

Kakšno zvezo pa naj ima vse to z zastavljenim vprašanjem, da je samoupravljanje pogojeno oziroma se more razvijati na materialnih temeljih, s katerimi upravlja delavski razred? V sestavku sem opozoril, kje in kolikšna je bila državna lastnina industrijskih

podjetij. Posebej pa nisem navedel njen delež na kmetijskih zemljiščih in posebej na gozdovih. Ko pa je bila z narodnoosvobodilnim gibanjem ukinjena, odpravljena (ponekod celo s pravnimi akti, odloki NOO) vsa predvojna državna in samoupravna oblast, je njena imovina revolucionarno prešla v upravljanje nosilcev nove, ljudske oblasti. Z njo torej ni upravljala več londonska vlada niti nek nov državni upravno-administrativni aparat. Tako so podjetja marsikje neposredno upravljali delavci sami, torej ne NOO, čeprav je bilo po prvih predpisih v njihovi upravi vse gospodarstvo. Tako in na druge načine pridobljeno imovino so upravljali NOO preko narodnoosvobodilnih fondov kot splošno ljudsko premoženje v interesu sodelujočih v NOG in po načelu vse za fronto, vse za zmago. Končno je tudi NOV upravljala svojim potrebam ustrezno imovino, vendar to je bila vojska ljudske oblasti, ki je po svoji organiziranosti (v svojem prvem razvoju), najširši samoiniciativnosti ter odnosih med borci temeljila na določenih elementih samoupravljanja.

Glede materialne osnove, na kateri naj bi se – in se je razvijalo – elementarno samoupravljanje, sem opozoril na nekaj konkretnih primerih iz Uzičke republike, Črne gore in še bi jih lahko naštel; ali »povest« bi bila še daljša. Ponavljam pa kot primer, da je bila že leta 1942 izvedena v Ljubljanski pokrajini specifična agrarna reforma. Predtem je bilo še nekaj lokalnih primerov v drugih pokrajinah okupirane Jugoslavije. O pomenu tega je govoril Kidrič na partijski konferenci na Cinku (Kardelj tudi poročal Titu) in napovedal agrarno reformo cerkvene posesti skupno s posegom po zemljiščih drugih. Bilo je še več ukrepov po Jugoslaviji in Predsedstvo AVNOJ je proti koncu 1944 leta sprejelo odlok o prehodu (poudarjam prehodu) sovražnikove imovine v državno last (Ul. 2/1945). Torej že pred koncem vojne je bila ustvarjena materialna baza za razvoj samoupravljanja. Lahko rečem, da je to imovino prevzemal delavski razred skupno z delovnimi ljudmi, sodelujočimi v NOG. Kakšen pa je bil razvoj po osvoboditvi, je drugo vprašanje.

FRANCE KLOPČIČ

Razložek med samoupravo in samoupravljanjem

Kot je videti iz tega, kar je tov. Vanek povedal, si nisva prišla nič bliže skupaj, ostala sva vsak na svojih pozicijah. K temu bi še dodal naslednje: Tov. Vanek Šiftar in ogromna večina ljudi pri nas enači samoupravo s samoupravljanjem. To po mojem ni pravilno. Več kot sto let smo Slovenci uporabljali besedo samouprava za avtonomijo. Zahtevali smo avtonomijo Slovenije, avtonomijo Kranjske dežele itd. Eden izmed temeljnih spisov socialističnega Albina Prepeluka je bil Občina in socializem; pisec zagovarja samoupravo občine, to je avtonomijo občine. Zato imate v avstroogrski dobi in v dobi Kraljevine SHS polno uradnih biltenov, uradnih listov, katerih naslovi so se glasili: Organ samoupravne Goriške pokrajine, Organ samoupravne mariborske ali ljubljanske oblasti idr. Ta samouprava je bila ena kategorij takratnega meščanskega reda. Naj še navedem, da se je glavno glasilo najbolj reakcionarne srbske stranke, radikalne, ki ji je dolga desetletja načeloval Nikola Pašić, nosilo ime Samouprava. Prosim vas, kakšno samoupravo naj bi pričakovali od Nikole Pašića? Dajmo torej samoupravi tisto zgodovinsko mesto, ki jo je imelo. Naj bo pri nas veljavno tisto, kar je v I. zvezku Slovarja slovenskega knjižnega jezika napisano pod avtonomija: namreč, samouprava. Ko pa je izšel četrti zvezek tega slovarja, lahko pod pojmom samoupravljanje berete samouprava; avtonomije zdaj ni več. To se pravi, da tudi lingvisti pri teh vprašanjih šepajo, niso si na jasnem. Sam uporabljam samoupravljanje za našo socialistično samouprav-